

пов'язане з необхідністю дотримання принципів законності, вимог таємності, оперативності реагування та ефективної взаємодії з іншими підрозділами сектору безпеки і оборони. У зв'язку з цим підготовка оперативних працівників повинна включати не лише теоретичне опанування нормативно-правових засад діяльності, але й системне і нерозривне відпрацювання практичних алгоритмів дій в змодельованих, та наближених до реальності, службових ситуаціях. Це сприятиме формуванню професійної готовності поліцейських до виконання службових завдань у складних, динамічних і непередбачуваних умовах оперативно-службової діяльності.

Професійна підготовка на всіх етапах службової діяльності дозволяє сформувати стійкі алгоритми дій в різних нетипових ситуаціях і забезпечити законність прийнятих оперативних рішень. *Професійною підготовкою* є процес цілеспрямованого формування у працівників спеціальних знань, розвиток необхідних навичок і вмінь, що дають змогу підвищувати продуктивність праці, максимально якісно виконувати функціональні обов'язки, освоювати нові види професійної діяльності, що включає первинну професійну підготовку, перепідготовку й підвищення кваліфікації працівників відповідно функціональних обов'язків [4, с. 39].

Особливої уваги також набуває питання вдосконалення вогневої підготовки як етапу засвоєння навичок застосування й використання зброї. *Вогнева підготовка* – один із основних предметів підготовки і складова частина навчання особового складу застосування штатної зброї для ураження різних цілей [1, с. 8–9].

Оперативний працівник повинен знати правові підстави та межі застосування зброї. З цієї причини, процес вогневої підготовки поліцейських потребує перегляду та удосконалення в частині: засвоєння порядку та підстав застосування зброї; адаптації до сучасних безпекових викликів; вдосконалення сценарно-правового аспекту; засвоєння принципів законності й пропорційності.

Для ефективного реалізації запропонованих напрямів удосконалення вогневої підготовки доцільним є відпрацювання поліцейськими кейс-методів підготовки: дій поліцейського в умовах раптової зміни оперативної обстановки; дій поліцейського в умовах захоплення заручників, або загроз терористичних актів; взаємодії в складі групи; дій в публічних місцях при значному скупченні людей.

Отже, оперативна робота поліцейських нерозривно пов'язана зі значним ризиком для життя і здоров'я. За таких обставин саме рівень професійної готовності істотно визначає результативність діяльності та забезпечення особистої безпеки поліцейського. Відповідно, складові професійної підготовки повинні бути переглянуті та максимально наближені до сформованій оперативної обстановки в країні.

Список використаних джерел

1. Вогнева підготовка. Методика підготовки та проведення занять. Київ : Центр учбової літератури, 2022. С. 8–9.
2. Кісенко В. П. Основні напрями діяльності оперативних підрозділів Національної поліції України в досудовому розслідуванні кримінальних правопорушень. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2019. Вип. 4. URL: https://sulj.oduvs.od.ua/archive/2019/4/part_3/10.pdf
3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
4. Тихонова Д. С. Форми професійної підготовки поліцейського в Україні. *Соціальне право*. 2021. Вип. 1. С. 39–45.

Ахтирська Наталія Миколаївна, начальник навчальної лабораторії з вивчення права Європейського Союзу Національної школи суддів України, кандидат юридичних наук, доцент

ПРАВО НА ПЕРЕКЛАД У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ ЯК СКЛADOVA ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА: ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ Й НАЦІОНАЛЬНА ПРАКТИКА

Євроінтеграційний розвиток кримінального процесу України потребує не формального відтворення положень права Європейського Союзу, а створення дієвих механізмів реалізації процесуальних прав. Дорожньою картою з питань верховенства права, схваленою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 травня 2025 року № 475-р, до пріоритетних завдань віднесено посилення прав підозрюваних та обвинувачених, гармонізацію національного законодавства з ключовими директивами ЄС і врегулювання проблеми якісного перекладу у кримінальному провадженні [1]. У цьому контексті право на усний переклад і письмовий переклад процесуальних документів набуває значення не допоміжної організаційної послуги, а необхідної гарантії доступу особи до правосуддя.

Право на переклад безпосередньо пов'язане з верховенством права, рівністю учасників, правом бути поінформованим про характер і причини обвинувачення, правом на захист та справедливістю судового розгляду. Відповідно до пункту «е» частини третьої статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод кожний обвинувачений має право безоплатно користуватися допомогою перекладача, якщо він не розуміє мову, яку використовують у суді, або не розмовляє нею [2]. Статті 7, 8, 20, 22, 29, 42, 52 і 68 КПК України формують національну нормативну основу цієї гарантії [3]. Водночас її зміст не може зводитися лише до факту присутності перекладача під час окремої процесуальної дії.

У сучасній кримінальній процесуальній доктрині обґрунтовано, що верховенство права має спрямовувати не лише нормативне регулювання, а й оцінювання реальної ефективності процесуальних гарантій, добросовісності процедури та юридичних наслідків допущених порушень [4; 5]. Засади кримінального процесу виконують гарантувальну і владобмежувальну функції, забезпечують процесуальні права та слугують критеріями перевірки правомірності процесуальної діяльності і її результатів [6]. Отже, право на переклад є належно реалізованим лише тоді, коли особа фактично розуміє зміст підозри, обвинувачення, процесуальних рішень, запитань і роз'яснень, може конфіденційно спілкуватися із захисником, висловлювати свою позицію та оскаржувати порушення.

Ключовим актом *acquis EC* у цій сфері є Директива 2010/64/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 20 жовтня 2010 року щодо права на усний та письмовий переклад у кримінальному провадженні [9]. Вона встановлює мінімальні правила, які застосовуються від моменту повідомлення особі компетентним органом про підозру або обвинувачення до остаточного завершення провадження, включно з вирішенням питання про покарання та розглядом передбачених законом скарг. Допомога перекладача повинна надаватися безоплатно, упродовж розумного строку та в обсязі, необхідному для забезпечення справедливості провадження.

Директива виходить із функціонального, а не формального розуміння мовної допомоги. Усний переклад має забезпечуватися під час допитів, судових засідань, необхідних проміжних слухань та спілкування підозрюваного або обвинуваченого із захисником, якщо таке спілкування безпосередньо пов'язане з допитом, слуханням, поданням скарги чи іншою процесуальною дією. Використання дистанційного перекладу за допомогою відеоконференції, телефону або мережі Інтернет допускається лише тоді, коли особиста присутність перекладача не є необхідною для забезпечення справедливості провадження [9]. Технологічна зручність не може переважати потребу в точному сприйнятті висловлювань, конфіденційності та ефективній взаємодії із захисником.

Першою системною проблемою національного регулювання є відсутність визначеної процедури встановлення потреби в перекладачі. Частина третя статті 29 КПК України закріплює право особи, яка не володіє чи недостатньо володіє державною мовою, користуватися послугами перекладача, а ст. 68 КПК України передбачає його залучення у разі необхідності. Проте Кодекс не встановлює послідовного тесту, за яким слідчий, прокурор, слідчий суддя чи суд повинні з'ясувати фактичну здатність особи розуміти мову кримінального провадження та повноцінно користуватися нею.

Потреба у перекладачі не може визначатися лише за громадянством, національністю, місцем народження, тривалістю проживання в Україні або фактом підписання процесуального документа. Необхідно оцінювати сукупність обставин: мову повсякденного спілкування особи; здатність самотійно переказати зміст повідомленого обвинувачення; розуміння юридичної термінології; характер відповідей на запитання; наявність попередніх звернень про мовну допомогу; спроможність читати процесуальні документи та усвідомлювати наслідки процесуальних рішень. Якщо виникає обґрунтований сумнів, він має вирішуватися на користь забезпечення мовної допомоги, а результат перевірки та її підстави повинні фіксуватися у процесуальному документі.

Практика Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду засвідчує індивідуальний підхід до вирішення цього питання. У постанові від 20 серпня 2019 року у справі № 672/1599/17 Суд виходив із необхідності оцінювати, чи призвела відсутність перекладача до порушення рівності можливостей та несправедливості судового розгляду загалом. Було враховано письмові документи, складені особою українською мовою, її відповіді під час судового засідання та відсутність клопотання про перекладача на досудовому розслідуванні [7]. Такий підхід орієнтує на оцінку конкретних обставин, однак сам по собі не усуває потреби у законодавчо визначеній первинній процедурі перевірки мовної компетентності.

Другою проблемою є відсутність нормативно визначених професійних вимог до судового перекладача та прозорого механізму підтвердження його компетентності. У постанові від 4 березня 2021 року у справі № 732/415/19 Верховний Суд визнав достатніми дані про здобуття перекладачем середньої освіти у закладі освіти Литви, його навчання у закладі вищої освіти України, попереднє виконання функцій перекладача та відсутність своєчасних зауважень сторони захисту [8]. Ця справа демонструє, що чинний КПК України залишає оцінювання компетентності значною мірою на розсуд органу, який залучає перекладача, а спеціальна перекладацька освіта, підтверджена мовна спеціалізація та знання юридичної термінології не встановлені як загальні обов'язкові критерії.

Якість перекладу повинна оцінюватися за його функціональною придатністю для реалізації права на захист. Дослівність не завжди є тотожною точності, оскільки юридично значущим є правильне передання змісту, процесуального статусу, обсягу прав, характеру обвинувачення і наслідків рішення. Водночас перекладач не вправі коментувати, спрощувати або змінювати позицію учасника. Для складних категорій проваджень важливими є володіння галузевою термінологією, уміння здійснювати послідовний і синхронний переклад, дотримання конфіденційності, неупередженість та професійна етика.

Третьою проблемою є невизначеність переліку істотних процесуальних документів, які підлягають обов'язковому письмовому перекладу. Згідно з Директивою 2010/64/ЄС до них належать принаймні рішення про позбавлення особи свободи, обвинувальний акт або інший документ, у якому

викладено обвинувачення, та судові рішення. Компетентний орган повинен мати можливість визнати істотними також інші документи, а підозрюваний, обвинувачений або захисник повинні мати право заявити мотивоване клопотання про їх переклад. Усний переклад чи усне резюме істотного документа допустимі лише як виняток, якщо це не перешкоджає справедливості провадження [9].

Четверта проблема стосується перевірки якості перекладу та ефективного оскарження. Особа повинна мати можливість оскаржити висновок про відсутність потреби у перекладачі, відвід конкретного перекладача, відмову в перекладі документа, неповноту чи істотну неточність перекладу. Такий засіб захисту має забезпечувати невідкладну перевірку, заміну перекладача, повторний переклад документа або відповідної частини процесуальної дії, долучення зауважень сторони та належне мотивування рішення. Саме такий підхід узгоджується з розумінням процесуальної доброчесності як вимоги реальної ефективності гарантій прав людини, а не лише зовнішнього дотримання процесуальної форми [5].

Суд Європейського Союзу у рішенні Великої палати від 23 листопада 2021 року у справі C-564/19 IS (*Illégalité de l'ordonnance de renvoi*) наголосив, що держави повинні вживати конкретних заходів для забезпечення достатньої якості усного перекладу, а національний суд має бути спроможним перевірити, чи була особа поінформована про обвинувачення мовою, яку вона розуміє. Якщо через неналежний переклад або неможливість установити його якість не доведено належного інформування особи, її заочне засудження є несумісним із відповідними гарантіями права ЄС [10]. Це рішення підтверджує, що відсутність механізму перевірки якості перекладу може впливати на легітимність судового рішення.

П'ятою проблемою є належна процесуальна фіксація. У матеріалах кримінального провадження мають відображатися підстави для залучення або відмови у залученні перекладача, його особа і кваліфікація, мова та вид перекладу, форма участі, роз'яснення прав і відповідальності, заяви про відвід, зауваження щодо якості, рішення за такими зауваженнями, перелік перекладених документів, а також відмова особи від письмового перекладу. Відмова може визнаватися дійсною лише після отримання юридичної консультації або в інший спосіб, який підтверджує її усвідомленість, добровільність і недвозначність [9].

Проблеми оплати послуг перекладача також мають правозахисний вимір. Низький або непередбачуваний розмір винагороди, затримка її виплати та відсутність компенсації складності, рідкісності мови, терміновості й часу підготовки обмежують можливість залучення кваліфікованих фахівців. Безоплатність перекладу для підозрюваного чи обвинуваченого не означає знецінення професійної праці перекладача. Держава повинна забезпечити прозорий тарифний механізм, гарантоване фінансування та своєчасну оплату незалежно від результату провадження.

Для приведення національної моделі у відповідність до європейських стандартів доцільно законодавчо визначити статус судового перекладача та запровадити єдиний Реєстр судових перекладачів. Включення до нього має здійснюватися за результатами перевірки мовної компетентності, знання юридичної термінології, навичок усного й письмового перекладу, правил конфіденційності та професійної етики. Необхідно передбачити мовні спеціалізації, регулярне підвищення кваліфікації, дисциплінарну процедуру, підстави тимчасового зупинення і припинення статусу, а також винятковий порядок залучення позареєстрового перекладача у невідкладних випадках або за відсутності фахівця з рідкісної мови.

До КПК України доцільно внести комплексні, а не фрагментарні зміни. Статті 29 і 68 мають визначати: обов'язок компетентного органу невідкладно перевірити потребу в перекладачі за наявності об'єктивних ознак або обґрунтованого сумніву; критерії такої перевірки та її процесуальне документування; право на переклад конфіденційного спілкування із захисником у випадках, необхідних для ефективного захисту; мінімальний перелік істотних документів; вимоги до якості; право на оскарження і повторний переклад; умови дистанційної участі; правила відмови; обов'язковість фіксації перекладу технічними засобами у випадках, визначених законом [3; 9].

Законодавче оновлення повинно супроводжуватися організаційними заходами: створенням стандартних форм первинної оцінки мовних потреб; методичних рекомендацій для слідчих, прокурорів, адвокатів і суддів; програм навчання тактики спілкування через перекладача; процедур термінового добору фахівця; захищених технічних засобів дистанційного перекладу; системи моніторингу якості та статистичного обліку. Підготовка суддів, прокурорів, слідчих і працівників суду має охоплювати не лише знання законодавства, а й практичні навички постановки зрозумілих запитань, контролю темпу мовлення та виявлення ознак непорозуміння [9].

Отже, право на переклад у кримінальному провадженні є комплексною процесуальною гарантією, яка забезпечує реальність права на захист, рівність можливостей і справедливість процедури. Його зміст охоплює своєчасне встановлення мовної потреби, доступ до компетентного і незалежного перекладача, переклад істотних документів та процесуально необхідного спілкування із захисником, належну якість, фіксацію, перевірку й ефективне оскарження. Запровадження Реєстру судових перекладачів, професійних стандартів, прозорого фінансування та системного механізму судового контролю має стати складовою виконання євроінтеграційних зобов'язань України і практичного утвердження верховенства права у кримінальному процесі [1; 4; 6; 10].

Список використаних джерел

1. Дорожня карта з питань верховенства права, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 трав. 2025 р. № 475-р «Деякі питання забезпечення переговорного процесу про вступ України до Європейського Союзу за кластером 1 «Основи процесу вступу до ЄС»». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/475-2025-%D1%80#Text>.
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листоп. 1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
4. Погорецький М. А. Верховенство права у кримінальному процесуальному доказуванні: методологія та практика застосування. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2025. Т. 32. № 3. С. 275–299. DOI: <https://doi.org/10.31359/1993-0909-2025-32-3-275>. URL: <https://visnyk.kh.ua/uk/journals/visnik-napnu-3-2025-r/verkhovenstvo-prava-u-kriminalnomu-protsesualnomu-dokazuvanni-metodologiya-ta-praktika-zastosuvannya>.
5. Погорецький М. А. Допустимість доказів у кримінальному процесі та процесуальна доброчесність: доктрини і практика (порівняльно-правове дослідження). *Вісник кримінального судочинства*. 2025. № 1–2. С. 22–59. DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-5372.2025.1-2/22-59>. URL: <https://vkslaw.com.ua/index.php/journal/article/view/827>.
6. Погорецький М. А. Доктринальна модель засад кримінального процесу: поняття, правова природа, істотні ознаки та функціональне призначення. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2026. № 2 (38). Ч. 2. С. 387–413. DOI: <https://doi.org/10.32631/vca.2026.2.p2.32>. URL: <https://vca.univd.edu.ua/index.php/vca/article/download/855/926>.
7. Постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 20 серп. 2019 р. у справі № 672/1599/17, провадження № 51-435км19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/83836422>.
8. Постанова Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду від 4 берез. 2021 р. у справі № 732/415/19, провадження № 51-5669км20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95382778>.
9. Directive 2010/64/EU of the European Parliament and of the Council of 20 October 2010 on the right to interpretation and translation in criminal proceedings. *Official Journal of the European Union*. 2010. L 280. P. 1–7. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32010L0064>.
10. Judgment of the Court (Grand Chamber) of 23 November 2021, *IS (Illégalité de l'ordonnance de renvoi)*, C-564/19, EU:C:2021:949. URL: <https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?num=C-564/19>.

Байлов Антон Володимирович, старший науковий співробітник Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса НАПрН України, кандидат юридичних наук, доцент

СИСТЕМНО-КІБЕРНЕТИЧНИЙ ВИМІР КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗА ЧАСТИНОЮ 7 СТАТТІ 111-1 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ВИКЛИКІВ У ПРАВООХОРОННІЙ СИСТЕМІ

В екстрених умовах повномасштабної війни законодавцю довелося вдаватися до нестандартних та оперативних рішень, результатом яких стало ухвалення ст. 111¹ Кримінального кодексу України («Колабораційна діяльність») [1]. Поспішне конструювання зазначеної норми було зумовлене необхідністю негайного правового реагування на тотальні загрози державній безпеці. Проте складність, багатоаспектність і динамічність сучасної воєнної реальності вимагають від правоохоронної і судової систем не хаотичних кроків, а жорсткої опори на традиційний, фундаментальний понятійно-методологічний апарат. В епоху стрімкої цифровізації державного управління кримінальне право потребує гнучких, але суворо структурованих аналітичних інструментів.

У цьому контексті фундаментальне доктринальне значення зберігають праці професора В. І. Борисова, який класично трактує кримінально-правову характеристику (КПХ) злочину як упорядковану «суму спеціалізованої наукової інформації» про певний вид правопорушень [2, с. 181]. У сучасних реаліях цей інформаційний підхід отримав новий розвиток. КПХ сьогодні має розглядатися не як статичний опис, а як динамічний елемент правоприменного циклу: «вихідний стан соціуму – правотворчість – правозастосування – аналіз стану соціуму у конкретний момент часу». При такому підході КПХ трансформується у прикладну базу знань, виявляючись своєрідним інструментальним когнітивним засобом, жорстко підпорядкованим завданням практичної діяльності, а саме: кваліфікації діянь, тлумаченню правових категорій та індивідуалізації відповідальності. Орієнтація КПХ на такий діяльнісний, прагматичний критерій захищає вітчизняне правосуддя від деградації до рівня «механічного конвеєра репресій», забезпечуючи гнучкість аналізу за збереження суворості законності.

Практичне застосування цієї оновленої моделі КПХ дозволяє здійснити системний моніторинг та виявити найгостріші концептуальні суперечності у диспозиції ч. 7 ст. 111¹ КК України (добровільне зайняття посад у незаконних правоохоронних органах), які створюють небезпечний прецедент «криміналізації статусу» особи замість об'єктивної оцінки її реального суспільно небезпечного діяння.

З позиції об'єктивної сторони складу злочину, головним викликом для правоохоронної системи є відсутність чіткого доктринального розмежування функцій співробітників усередині